

Teoreticko - metodologické východiská optimalizácie vyučovacieho procesu

Theoretical - methodological bases of optimization of the teaching process

JUDr. Mgr. Peter Dubeň, PhD.

Abstrakt: *Autor, sa venuje všeobecnej charakteristike vyučovacieho procesu z rôznych perspektív – pedagogickej, gnozeologickej a psychologickkej. Predstavujeme tu komplexnosť vyučovania a základné faktory ovplyvňujúce tento proces, ako aj porovnávame rôzne pohľady na vyučovací proces od viacerých pedagógov. Uvedená poznania poskytuje základ pre pochopenie potreby modernizácie, racionalizácie a optimalizácie výchovno-vzdelávacieho procesu na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.*

Kľúčové slová: *vzdelávací proces, zásady, princípy a metódy vyučovania,*

Abstract: *The author, discusses the general characteristics of the teaching process from different perspectives - pedagogical, gnoseological and psychological. It presents the complexity of teaching and the basic factors influencing this process, as well as compares different perspectives on the teaching process from a number of educators. The knowledge presented provides a basis for understanding the need to modernize, rationalize and optimize the educational process at the Police Academy.*

Keywords: *educational process, principles, principles and methods of teaching,*

Úvod

„Vzdelávanie je investícia, ktorá môže napomáhať k ekonomickému rastu, prispievať k individuálnemu a spoločenskému rozvoju a obmedziť sociálnu nerovnosť.“¹

Vzdelávací proces predstavuje komplexný a rôznorodý proces, ktorého primárnym cieľom je pripraviť študentov na prácu a život v spoločnosti z najširšej perspektívy. Tento proces by nemal byť vnímaný len ako získavanie znalostí a zvykov, ale tiež ako výchovný proces formujúci morálne, charakterové a osobnostné vlastnosti študentov. Zahrňuje aspekty ako gnozeológiu, výchovu, psychológiu, sociálnu interakciu, logiku a ďalšie. Cieľom vysokoškolského vzdelávania je pripraviť špecialistov schopných neustále si rozširovať vedomosti a zlepšovať svoje profesionálne zručnosti. Úspech tohto procesu však závisí od mnohých faktorov, ako sú obsah vzdelávania, vyučovacie metódy, didaktické techniky, materiálne podmienky a organizácia procesu. Osobnosť učiteľa a žiaka tiež zohráva kľúčovú úlohu. Mnoho pedagógov sa snaží vylepšiť kvalitu vzdelávacieho procesu, berúc do úvahy globalizáciu, informatizáciu, modernizáciu, a nové vedecké poznatky, ktoré sú veľmi prospešné

---

¹Education at A Glance – OECD Indicators 1996, s. 9)

pre informovanosť a vzdelanosť študentov. Modernizácia a optimalizácia vyučovania sú nevyhnutné kroky k dosiahnutiu týchto cieľov a minimalizácií odchýlok vyučovacieho procesu. „Pri vyučovaní, ako forme riadenia vznikajú vzťahy medzi učiteľom a žiakom, učiteľom a kolektívom žiakov, ale aj medzi jednotlivými žiakmi a skupinami žiakov navzájom.“²

Súčasná generácia študentov intenzívne využíva informačné technológie, ktoré sa stali neoddeliteľnou súčasťou ich života a v mnohých prípadoch dokonca formujú aj proces vzdelávania. Z jednej strany často počujeme o tom, ako informačné technológie prenikajú do životov mladých, vedú k závislostiam a odťahujú študentov od tradičných radostí života. Naopak, je nesporné, že informačné technológie majú aj pozitívny vplyv na vzdelávanie študentov, zvyšujú ich znalosti a uľahčujú proces učenia. Ak sú využívané rozumne a v správnej miere, môžu študentom poskytnúť cenné zdroje pre efektívnejšie a prístupnejšie vzdelávanie.

1. Vyučovací proces – charakteristika a podstata

Vyučovací proces je definovaný ako cielený, dobre organizovaný, premyslený a systematický proces, ktorý je zároveň unikátny, rozmanitý a komplexný. Jeho hlavným poslaním je poskytovanie základných vedomostí, zručností a návykov, stimulácia kognitívnych schopností ako sú myslenie, pamäť a vnímanie, a podpora tvorivosti, rýchlosti reakcie a kritickej mysle. Ďalej sa zameriava na vytváranie a upevňovanie charakterových, povahových a morálnych čŕt osobnosti. Tento proces by nemal byť vnímaný len ako jednoduché nadobúdanie informácií a zručností predpísaných učebnými osnovami, ale ako komplexný rozvoj osobnosti, ktorý pripravuje študentov na život a prácu v spoločnosti.

Obdržálek a Horváthová tvrdia, že vyučovacia činnosť učiteľa predstavuje cieľavedomé riadenie učebnej aktivity žiaka. Pecina a Krištofiaková tvrdia, že výučba smeruje k osvojeniu si sústavy vedomostí, schopností, návykov postojov a k rozvoju duševných a telesných schopností a k utváraniu osobnosti žiaka. Turek tvrdí, že vyučovací proces je proces výchovy a vzdelávania.

V rámci vzdelávacieho procesu sa spája výchova s vzdelávaním, kde vzdelávanie predstavuje proces získavania znalostí a rozvíjanie kognitívnych schopností, zatiaľ čo výchova sa zaoberá cieleným a zámerným ovplyvňovaním interného rozvoja jedinca. Vyučovací proces tak plní viaceré funkcie: vzdelávaciu, rozvojovú, výchovnú a psychologickú. Podľa E. Petláka v knihe "Všeobecná didaktika" sú tieto funkcie rozčlenené do podobných kategórií, zahŕňajúc vzdelávaciu, formátovú, rozvojovú a propedeutickú funkciu.

---

²PRÚCHA, J. 1997, *Moderní pedagogika, věda o edukačních procesech*. s. 496.

Vzdelávacia funkcia sa zameriava na rozvoj profesionálnych vedomostí a zručností, zatiaľ čo funkcia rozvoja osobnosti podporuje rozvoj sensorických schopností, pamäte, myslenia, reči a koncentrácie, a zároveň posilňuje schopnosť rýchlo reagovať na nové situácie. Výchovná funkcia sa venuje rozvoju osobnostných, morálnych a etických vlastností, čo je v policajnom vzdelávaní doplnené o psychologickú prípravu na efektívne vykonávanie povolania.

V procese vyučovania nejde len o pasívny prenos vedomostí od učiteľa k študentovi. Tento proces ovplyvňuje množstvo objektívnych a subjektívnych faktorov, vrátane cieľov, obsahu, metód, organizačných foriem, didaktických prostriedkov a materiálnych podmienok vyučovania, ako aj osobnosti učiteľa a študenta. Ciele vyučovacieho procesu sú kľúčové pre určenie smerovania a efektívnosti vzdelávania, ktoré musí byť v súlade s obsahom učiva definovaným učebnými osnovami.

Základné princípy vyučovania sú ako univerzálne smernice vyplývajúce z fundamentálnych pravidiel, ktoré riadia proces vzdelávania a výchovy. Ich použitie v praxi nie je presne predpísané a závisí od pedagogického úsudku učiteľa. Tieto zásady, ktoré boli v priebehu času formované a zdokonaľované mnohými pedagógmi vrátane Jana Amosa Komenského, sa môžu líšiť a prispôbovať podľa potrieb a kontextu vyučovania. Medzi kľúčové princípy patria:

1. Zásada uvedomelosti – zdôrazňuje dôležitosť vedomého a cieleného prístupu k učeniu, kde študenti a učelia plne chápu ciele svojich činností.
2. Zásada systematickosti – poukazuje na potrebu usporiadaného a logického postupu v učebnom procese, ktorý umožňuje postupné a efektívne osvojovanie vedomostí.
3. Zásada názornosti – vyzdvihuje význam používania vizuálnych a praktických prvkov, ktoré pomáhajú študentom lepšie pochopiť a zapamätať si učivo.
4. Zásada primeranosti – zdôrazňuje význam prispôbenia učiva a metodiky schopnostiam, veku a potrebám študentov, aby bolo učenie efektívne a prístupné.
5. Zásada trvácnosti – poukazuje na potrebu zaistenia, aby boli vedomosti a zručnosti, ktoré študenti nadobudli, pevné a dlhotrvajúce.
6. Zásada aktivity – zdôrazňuje význam aktívneho zapojenia študentov do učebného procesu, čím sa podporuje ich samostatnosť, kritické myslenie a schopnosť aplikovať vedomosti v praxi.

Tieto zásady formujú základ pre efektívny a komplexný výchovno-vzdelávací proces, ktorý reaguje na individuálne potreby študentov a zároveň zabezpečuje vysokú úroveň pedagogickej praxe.

Metódy vyučovania sú kľúčovým prvkom v procese vzdelávania, kde každý krok od učiteľa k študentovi je cielene navrhnutý a plánovaný s cieľom dosiahnuť výchovné a vzdelávacie ciele. Tieto metódy sú v podstate spôsobom, akým sa naviguje vzdelávací proces smerom k jeho cieľom, umožňujúc efektívne osvojenie látky. Nie je možné hovoriť o jedinej, všestranné metóde, pretože výber správnej metódy závisí od viacerých faktorov, vrátane typu učiva, veku a študijného zamerania študentov, alebo kontextu, v ktorom vzdelávanie prebieha. Metódy vyučovania možno rozdeliť podľa rôznych kritérií, ako sú zdroje poznania, stupeň zapojenia študentov, logické procesy, fázy vzdelávacieho cyklu, či aspekty osobnosti študentov.

Podľa Zormanovej je výučbová metóda definovaná ako didaktický nástroj, ktorý učiteľ využíva na dosiahnutie vzdelávacích cieľov v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu. Tento proces zahŕňa všetky aktivity, ktoré vedú k učeniu u subjektu, na ktorý sú tieto činnosti zamerané, či už priamo alebo nepriamo. V kontexte školského prostredia sú výchovno-vzdelávacie procesy charakterizované cieľavedomým a organizovaným prístupom k učeniu.

Průcha zdôrazňuje, že učenie v školskom prostredí predstavuje cieľavedomú aktivitu zameranú na podporu pozitívneho rozvoja študenta, kde hlavným cieľom je vzdelávanie. To zahŕňa nadobudnutie vedomostí, pochopenie vzťahov medzi nimi a schopnosť tieto poznatky uplatniť v praxi či riešiť nové problémy.

Doležalová poukazuje na rôznorodosť vzdelávania a spôsoby jeho delenia, kde cieľom špecificky odborného vzdelávania je pripraviť študenta na úspešný, plnohodnotný a zodpovedný život v dynamicky sa meniacom svete. Odborné vzdelávanie na stredných školách sa delí na typy ukončené výučným listom alebo maturitou, pričom študenti získavajú praktické zručnosti prostredníctvom odborného výcviku alebo praxe.

Vališová a Kasíková zdôrazňujú, že nie všetky metódy sú vhodné pre každú učebnú látku a učiteľ by mal pri príprave zvážiť obsah a vhodné metódy vzhľadom na možnosti školy a vek študentov. Odporúča sa využiť viacero metód, aby sa udržal záujem študentov.

Zormanová tvrdí, že existuje široká škála výučbových metód, ktoré sú často vzájomne prepojené a nie je ich možné jednoznačne oddeliť. Klasifikácia metód zahŕňa ich rôznorodosť a ponúka priestor pre inovácie, pričom učitelia môžu vytvárať vlastné prístupy a metódy.

László a Osvaldová poukazujú na to, že vyučovacia metóda, ktorú učiteľ používa, neumožňuje len prístup študenta k učebnému obsahu, ale zároveň vytvára podmienky pre interakciu medzi učiteľom a študentom. Metóda je vnímaná ako neoddeliteľná súčasť učiva, čo znamená, že študent nielenže získava nové vedomosti, ale sa tiež učí, ako s týmito informáciami pracovať a aplikovať ich.

Na Akadémii Policajného zboru sú „základnými formami a metódami výučby prednášky, semináre, vedecké semináre, cvičenia a odborná prax“³, no v poslednom čase sa stále viac využívajú aj inovatívne prístupy ako panelové diskusie, situačné metódy a problémové vyučovanie, ktoré reflektujú potrebu adaptácie na meniace sa výzvy a požiadavky. „Základnou metódou prípravy študentov je samostatné štúdium. Samostatné štúdium obsahovo a metodicky usmerňujú pedagógovia a vedúci katedier. Pedagóg je povinný pri každej forme výučby uviesť študijnú literatúru.“⁴ V procese vyučovania sa tiež kladie dôraz na organizáciu a štruktúru prostredia, kde sa vzdelávanie odohráva, aby bolo možné účinne integrovať rôzne faktory a prvky procesu.

Vyučovacie prostriedky a didaktické pomôcky sú nenahraditeľné pri sprostredkovaní učiva a jeho efektívnom osvojovaní študentmi. Ich výber a využitie majú kľúčový význam pre zvýšenie záujmu o látku, zefektívnenie myslenia, poskytnutie konkrétnejšej predstavy o učive, upevnenie poznatkov, ako aj pre umožnenie efektívnej spätnej väzby. Rôznorodosť týchto nástrojov a techník umožňuje učiteľom prispôbiť vzdelávací proces individuálnym potrebám študentov a cieľom vyučovania, čo napomáha k lepšiemu pochopeniu a zapamätaniu látky. V praxi Akadémie Policajného zboru sa takto vytvára prostredie, kde je možné účinne reagovať na výzvy moderného vzdelávania a pripravovať študentov na reálne situácie, s ktorými sa môžu v budúcnosti stretávať.

2. Možnosti skvalitnenia vyučovacieho procesu - optimalizácia vyučovacieho procesu

Predtým, než sa pustíme do riešenia otázok týkajúcich sa zlepšenia procesu výchovy a vzdelávania, je dôležité porozumieť kľúčovým pojmom, ktoré sú s touto problematikou úzko spojené. Pojmy ako optimalizácia, modernizácia, racionalizácia a efektívnosť vzdelávacieho

---

³Študijná príručka APZ 2023/2024 [Online] [cit. Dňa 14.02.2024] Dostupné na internete: <https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/1772Studijna%20prirucka/STUDIJNA%20PRIRUCKA_APZ_23-24_aktualiz%C3%A1cia%202-2024.pdf>

⁴Študijná príručka APZ 2023/2024 [Online] [cit. Dňa 15.02.2024] Dostupné na: <https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/1772Studijna%20prirucka/STUDIJNA%20PRIRUCKA_APZ_23-24_aktualiz%C3%A1cia%202-2024.pdf>

procesu, ako aj koncepty týkajúce sa zvýšenia zapojenia študentov do procesu učenia, sú často používané v odbornej terminológii. Tieto termíny sa však niekedy nesprávne používajú zameniteľne, čo môže byť spôsobené nedostatočným porozumením ich presného významu. Každý z týchto pojmov má svoj špecifický obsah a implikácie pre prax, pričom je dôležité pripomenúť, že tieto pojmy sa navzájom dopĺňajú, ovplyvňujú a vytvárajú podmienky pre seba. Po dôkladnom pochopení týchto kľúčových konceptov je možné efektívne pristúpiť k praktickým krokom a opatreniam potrebným na zlepšenie a efektívnosť vzdelávacieho procesu.

„Pojem „optimalizácia“ v teórii riadenia je vo všeobecnosti definovaný ako proces približovania sa k optimu. Optimum je charakterizovaný ako najvýhodnejší resp. najpriaznivejší stav, úroveň a pod.“⁵

Optimalizácia je proces a nie ideálny bod resp. stav. Optimalizáciu teda môžeme chápať ako približovanie sa k optimu, ako tendenciu dosiahnuť ideálny optimálny bod. *„Optimalizácia je taký proces, ktorý v daných podmienkach umožní to, že učiteľ dosiahne najlepšie výsledky s minimálnou spotrebou času a vynaloženého úsilia zo strany žiaka ako aj zo svojej strany. Optimalizácia znamená voľbu najlepšieho postupu.“⁶*

Optimalizácia neznamena dosiahnutie čohokoľvek v najvyššej možnej kvalite bez ohľadu na okolnosti. Skôr sa týka výberu najefektívnejšieho prístupu v daných podmienkach. Pri aplikácii tohto konceptu na vzdelávací proces znamená optimalizácia snahu o dosiahnutie najlepších možných výsledkov za použitia minimálneho času a úsilia zo strany študentov, pričom sa zohľadňujú individuálne schopnosti každého z nich. Optimalizáciu vyučovacieho procesu je možné chápať ako: *„systém opatrení, ktorý s ohľadom na možnosti každého žiaka dosahuje maximálne učebné výsledky pri minimálne vynaloženom čase a úsilí.“⁷*

Optimalizovať vzdelávací proces možno buď z hľadiska širokospektrálnych vzdelávacích cieľov a potrieb školy alebo s ohľadom na konkrétne, aktuálne úlohy. Medzi kroky na dosiahnutie optimalizácie patrí prispôbenie obsahu výučby tak, aby odrážal spoločenské potreby a zároveň vyhovoval schopnostiam študentov, implementácia nových vyučovacích metód a foriem pre efektívnejšie dosahovanie výchovných cieľov, optimalizácia množstva a postupnosti učiva, počtu hodín, veľkosti školských tried a skupín, ako aj využitie didaktických prostriedkov a materiálno-technického vybavenia škôl.

---

⁵ Slovník cudzích slov s. 632.

⁶ Petlák E. Všeobecná didaktika. Bratislava : IRIS 1997.195s. ISBN 80-88778-49-2.

⁷ J.K.Babinskij: Optimalizace vyučovacieho procesu, SPN 1978, str. 9.

Podľa pedagóga E. Petláka sa za hlavné kritériá optimalizácie považujú:

- maximálne možné výsledky,
- minimálny čas potrebný k dosiahnutiu stanovených cieľov a to z hľadiska žiaka a učiteľa,
- minimálne úsilie vynaložené žiakmi a učiteľmi na to, aby dosiahli stanovené ciele vo vymedzenom čase,
- minimálne prostriedky vynaložené na dosiahnutie stanovených cieľov vo vymedzenom čase.

Optimalizácia a efektívnosť nie sú synonymá. Skôr efektívnosť je výsledkom úspešnej optimalizácie. Slovo efektívnosť, ktoré má korene v latinčine, znamená účinnosť. Je dôležité spomenúť, že koncept efektívnosti je rovnako starý ako samotný proces vzdelávania a výchovy. J.A. Komenský naznačil podstatu efektívnosti, keď uviedol: „*Začiatkom a koncom našej didaktiky nech je hľadať a nachádzať spôsob, podľa ktorého by učitelia menej učili, ale žiaci sa viac naučili, aby bolo v našich školách menej zhonu, nechuti a márnej práce, no viac voľného času, potešenia a zaručeného úspechu.*“ Predmetná myšlienka je podstatou efektívnosti vyučovacieho procesu.

Za hlavné kritéria efektívnosti možno považovať:

1. Čas potrebný na dosiahnutie vzdelávacieho cieľa v rámci vyučovacej jednotky, resp. v rámci školskej dochádzky.
2. Energiu vynaloženú zo strany učiteľa potrebnú na dosiahnutie stanovených cieľov.
3. Výsledky vyučovacej činnosti vo vzťahu k času a energii.

Ivan Turek v publikácii „Zvyšovanie efektívnosti vyučovania“ efektívnosť vyučovacieho procesu charakterizuje vzorcom :

Efektívnosť vyučovacieho procesu = účelnosť + hospodárnosť⁸

Účelnosť v kontexte vzdelávacieho procesu predstavuje schopnosť dosahovať stanovené ciele. Nie je dostatočné len hodnotiť výsledky vzdelávania a porovnávať ich s cieľmi; je rovnako dôležité analyzovať dôvody pre úspechy alebo neúspechy, identifikovať oblasti pre zlepšenie a efektivizáciu procesu. Kľúčovým aspektom je tiež hodnotenie kvality vzdelávacieho procesu, teda jeho procesnej efektívnosti. Účelnosť sa musí zvažovať aj

---

⁸ Turek I., Zvyšovanie efektívnosti vyučovania, Edukácia 1998, 6s.

vzhľadom na jej ekonomickú stránku – ciele by mali byť dosiahnuté s minimálnymi nákladmi. Situácia, keď škola dosahuje vzdelávacie ciele, ale za vysoké finančné náklady, poukazuje na to, že môže byť účelná, ale nie nevyhnutne hospodárna, a naopak.

Zlepšenie efektívnosti vzdelávacieho procesu je ovplyvnené rôznymi faktormi, ako sú ciele, obsah, pedagógovia, študenti, pedagogické princípy, metódy, organizačné štruktúry a materiálne zdroje. Efektívnosť je tiež úzko spojená s procesmi racionalizácie a modernizácie. Racionalizácia znamená efektívnejšie využívanie času a energie, zatiaľ čo modernizácia zahŕňa implementáciu nových metód a postupov. Tieto tri koncepty – racionalizácia, modernizácia a efektívnosť – sú navzájom prepojené a podporujú sa, ale nie sú zameniteľné.

Optimalizácia zahŕňa aj proces modernizácie. Pojem modernizácia vzdelávania nie je novinkou; spomína sa už od počiatkov pedagogiky. Historický prehľad ukazuje, že mnohí reformátori a myslitelia v oblasti pedagogiky pravidelne navrhovali inovatívne vyučovacie metódy a prístupy k vzdelávaniu. Tieto inovácie mali za cieľ zosúladiť pedagogické teórie s praktickou vyučovacou činnosťou. Modernizácia, rozumie sa ako adaptácia na súčasné požiadavky, má dlhú históriu. Avšak, pojem "modernizácia" ako taký je relatívne nový. V súčasnosti, s nárastom vedeckých poznatkov, digitalizácie a globalizácie ekonomického a sociálneho života, existuje zvýšená potreba aktualizovať vzdelávací proces, aby bol v súlade s najnovšími vývojovými trendmi. Modernizácia však často nebola interpretovaná správne, občas sa zamerala len na materiálno-technické vybavenie škôl, redukujúc jej význam na používanie najmodernejších učebných pomôcok. Podobne, nesprávne pochopenie modernizácie môže viesť k jej zúženiu len na aktualizáciu vyučovacích metód a foriem, čo je príliš obmedzený pohľad na celkový kontext modernizácie výchovno-vzdelávacích procesov. „*Správne chápanie modernizácie vyučovacieho procesu však spočíva v tom, že nepreferujeme ani jednu oblasť, ale chápeme ju ako komplex viacerých činiteľov.*“⁹

Modernizácia by mala byť vnímaná ako celostná aktualizácia rôznych aspektov vzdelávacieho procesu. To zahŕňa nielen aktualizáciu vyučovacích cieľov a obsahu, ale i metód, foriem, didaktických nástrojov a techník, a tiež vzťahov medzi všetkými účastníkmi vzdelávacieho procesu. Každý z týchto prvkov má svoje špecifiká a pri ich modernizácii je dôležité venovať pozornosť každej oblasti bez toho, aby bola jedna z nich uprednostňovaná pred inou. Najkomplexnejším aspektom modernizácie je obnova a organizácia obsahu výučby. Rovnako kritické je aj prehodnotenie a inovácia vyučovacích metód a foriem. Učiteľ má

---

⁹ Petlák E. Všeobecná didaktika. Bratislava : IRIS 1997.191 s.

klúčovú úlohu v tomto procese, keďže rozhoduje o využívaní rôznych foriem, prostriedkov a techník vo výučbe. Má možnosť prispôbiť vzdelávací proces slobodne podľa potrieb študentov, či už prostredníctvom tradičného verbálneho podania alebo inovatívnymi prístupmi, ktoré zapájajú kreativitu žiakov. Súčasne má k dispozícii aj moderné elektronické vzdelávacie nástroje.

Okrem modernizácie zahŕňa optimalizácia tiež proces racionalizácie, čo predstavuje efektívne a logické riadenie a organizáciu vzdelávacieho procesu. Racionalizácia implikuje zavádzanie efektívnych, ekonomicky opodstatnených opatrení a metód, čo v konečnom dôsledku prispeje k efektívnejšiemu a účelnejšiemu vyučovaciemu procesu. „*Racionalizovať znamená zdokonaľovanie, vyššiu účelnosť a rozumnosť.*“¹⁰ V kontexte vzdelávacieho procesu možno racionalizáciu vnímať ako efektívne a premyslené využívanie vyučovacích jednotiek, didaktických nástrojov a zariadení, ktoré umožňujú dosiahnuť lepšie výsledky či nahradenie existujúcej metodiky novou, efektívnejšou. Toto základné chápanie racionalizácie ukazuje jej tesnú väzbu s pojmom modernizácia. V pedagogických zdrojoch je racionalizácia popisovaná ako proces zdokonaľovania pracovnej aktivity, štruktúry a fungovania určitého systému s cieľom zlepšiť efektivitu pracovných postupov. „*Racionalizáciou sa smeruje k tomu, aby pri znižovaní energie, prostriedkov a času sa dosiahli rovnaké, alebo lepšie výsledky ako predtým.*“¹¹

Petlák považuje za dôležité uplatňovanie racionalizácie v oblasti vzdelávania predovšetkým vo vylepšení definovania vzdelávacieho obsahu a jeho efektívnejšom pedagogickom spracovaní. Dôraz kladieme na zefektívnenie rôznych aspektov vzdelávacieho procesu, vrátane:

- Racionalizácie konceptu vyučovania, kde sa zohľadňuje obsah vzdelávania a dĺžka školskej dochádzky.
- Racionalizácie organizácie vyučovania, čo zahŕňa riadenie školského systému, organizáciu škôl a plánovanie rozvrhu hodín.
- Racionalizácie hodnotenia vyučovania, zameranej na diagnostiku procesu a výsledkov práce učiteľov a študentov.

Aktivizácia študentov je priamo spojená s racionalizáciou a zvyšovaním efektívnosti vzdelávacieho procesu. Tento prístup znamená, že učiteľ stimuluje, koordinuje a usmerňuje

---

¹⁰ Slovník cudzích slov s. 734.

¹¹ Petlák E. Všeobecná didaktika. Bratislava : IRIS 1997.192s.

aktívne zapojenie študentov do učebného procesu, a to v súlade s krátkodobými aj dlhodobými cieľmi vzdelávania. „Ide o takú úroveň dynamiky činnosti študenta, ktorá závisí od premysleného a dobre organizovaného vyučovacieho procesu a od vzájomnej pohyblivej väzby jeho faktorov (stimulačný cieľ činnosti, pozitívna motivácia, náročnosť riešených úloh, aktivizujúce metódy vyučovania, priaznivé sociálno-psychologické podmienky na učebnú činnosť študentov a pod.“¹²

„Aktivizácia vyučovacieho procesu na vysokej škole a zvyšovanie jeho účinnosti sa môže dosiahnuť najmä pomocou štrukturálneho prístupu k určovaniu takého racionálneho systému odovzdávania poznatkov, ktoré u študentov zabezpečí dostatočnú mieru formovania teoretických zovšeobecnení a na určitom stupni u nich vyvoláva poznávaciu motiváciu.“¹³

Aktivizačné vyučovacie metódy sú charakterizované tým, že kladú dôraz na aktívne a kreatívne zapojenie všetkých zúčastnených v procese vzdelávania. Učitelia, spoliehajúci sa na svoje pedagogické skúsenosti, využívajú rozličné techniky a stratégie na stimuláciu študentov, aby sa zapojili do samostatného objavovania nových poznatkov, rozvíjali svoje kreatívne a analytické schopnosti a formovali si výskumné zručnosti. Medzi typické príklady aktivizačných metód patria prípadové štúdie, dramatické zobrazenia, diskusie, simulované hry a ďalšie.

Langer zdôrazňuje význam moderných a inovatívnych vyučovacích metód, ktoré sa opierajú o interaktivitu, podporujúcu komunikáciu medzi učiteľom a študentom, ako aj medzi samotnými študentmi. Tieto metódy zahŕňujú rôzne formy učenia - čítanie, počúvanie, vizuálne vnímanie a praktické skúšanie učiva v reálnom čase. Cieľom je aktivizovať všetkých zapojených v procese vzdelávania, motivovať ich k ďalšiemu štúdiu, uľahčiť memorizáciu a zabezpečiť porozumenie učiva, jeho kontextu a súvislostí.

Pandey rozširuje spektrum moderných metód o prístupy ako mikroučenie, využívanie vzdelávacích aplikácií, personalizované učenie, learning-on-demand, čiže vzdelávanie na požiadanie, gamifikáciu, interaktívne videá, scenárové vyučovanie, kolaboratívne učenie zahŕňajúce sociálne interakcie, ako aj použitie rozšírenej reality a diskusných fór. Tieto metódy pridávajú do vyučovacieho procesu ďalšiu dimenziu a podporujú efektívnejšie zapojenie a učenie študentov.

Červenková poznamenáva, že literatúra o aktivizujúcich metódach vyučovania sa neustále rozrastá a učitelia majú z čoho vyberať. Avšak, nie je jednoznačne stanovené, ktorá

---

¹² Pedagogická encyklopédia Slovenska, zv.1,A-O, Veda Bratislava 1985, 27s.

¹³ Haládk, J. Problémové vyučovanie v predmete Teória a prax služby hraničnej polície. Bratislava. A PZ,2001,16s. ISBN 80-8054-187-6.

metóda by mala byť aplikovaná na konkrétny predmet. Rozhodnutie o výbere metódy tak ostáva na učiteľovi a závisí od viacerých aspektov, ako sú charakteristiky študentov, skúsenosti a preferencie učiteľa, špecifiká predmetu, ako aj aktuálna nálada a sezóna.

Optimalizácia môže byť v širšom zmysle chápaná ako zameranie na nové spôsoby, ako zvýšiť efektivitu vyučovacieho procesu. Zahrňuje zohľadnenie podmienok a kapacít všetkých komponentov vzdelávacieho procesu. Jej komplexná povaha spočíva vo vzájomnom prepojení zdokonalenia vyučovacích metód a zlepšenia procesu učenia sa študentov.

Optimalizácia vyučovacieho procesu v sebe zahŕňa optimalizáciu :

1. vyučovacích cieľov,
2. obsahu vyučovania,
3. zásad vyučovania,
4. metód vyučovania,
5. foriem vyučovania.

Pri zlepšovaní vyučovacieho procesu je kľúčový celostný prístup. Súlad medzi vyučovacími cieľmi a obsahom sa dosahuje integráciou pedagogických zásad, používaných metód a vyučovacích foriem. Efektívne pedagogické pôsobenie nevzniká len prostým sčítaním jednotlivých prvkov, ale skôr ich premysleným výberom a synergiou, čo vedie k dosiahnutiu optimálneho výsledku. Takýto integrovaný prístup zabezpečuje efektivnosť celého procesu učenia, zahŕňajúceho osvojovanie si znalostí, zručností a návykov. Spojenie rôznych prvkov v procese vyučovania sa odzrkadľuje v jeho štruktúre, používaných prístupoch a metodikách. Pre pedagóga je dôležité nájsť ideálnu kombináciu týchto prvkov pre dosiahnutie najlepších výsledkov. Ideálna úroveň aplikácie vyučovacích zásad a metód v špecifických vyučovacích situáciách je ovplyvnená hlavne týmito faktormi:

- Stanovenými cieľmi vyučovacej hodiny,
- Špecifikami obsahu učiva predmetu,
- Schopnosťami a predpokladmi študentov pre dané učivo,
- Podmienkami, za ktorých sa majú vyučovacie ciele realizovať.

Záver

Problematika optimalizácie, modernizácie, racionalizácie a efektívnosti vzdelávacieho procesu predstavuje komplexný a multidimenzionálny prístup k zlepšovaniu kvality vzdelávania. Pochopenie a správna interpretácia týchto pojmov sú kľúčové pre ich úspešnú implementáciu v pedagogickej praxi. Optimalizácia procesu výučby je neoddeliteľne spojená s výberom najefektívnejších metód a foriem výučby, ktoré zohľadňujú individuálne potreby a schopnosti študentov, ako aj možnosti pedagógov. Modernizácia zase zahŕňa adaptáciu na súčasné technologické a spoločenské požiadavky, pričom racionalizácia kladie dôraz na hospodárne využívanie zdrojov a času.

Efektívne vzdelávanie nie je len o dosahovaní cieľov, ale aj o vytváraní podmienok, ktoré podporujú angažovanosť a motiváciu študentov, čím sa stáva proces učenia dynamickejším a udržateľnejším. Synergia medzi všetkými týmito aspektmi vytvára predpoklady pre moderné a progresívne vzdelávanie, ktoré nielen reaguje na aktuálne výzvy, ale zároveň pripravuje študentov na budúcnosť.

Kľúčovým posolstvom je neustála potreba inovácie a reflexie vo vzdelávacom procese, ktorá umožní nachádzať optimálne riešenia a prispievať k efektívnemu a kvalitnému vzdelávaniu. Tento proces nie je o dosiahnutí dokonalosti, ale o nepretržitom približovaní sa k optimu, ktoré reflektuje potreby všetkých účastníkov vzdelávacieho systému.

Použitá literatúra

Monografie:

1. AMBROŽOVÁ, P. 2020. Nové formy školního podvádění a vyrušování v kontextu digitálního vzdělávání. Červený Kostelec: Pavel Mervart. ISBN 978-80-7465-451-0.
2. BABANSKIJ, J.K. 1978. Optimalizace vyučovacího procesu. SPN Praha. ISBN n/a.
3. BERKOVÁ, K., FIŠEROVÁ, M. 2014. Cvičná firma: studijní opora. Brno: Tribun. ISBN 978-80-263-0851-5.
4. BERKOVÁ, K., KRÁLOVÁ, A. 2016. Simulation of business activities. 1. vyd. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-2177-0.
5. ČERVENKOVÁ, I. 2013. Výukové metody a organizace vyučování. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7464-238-8.
6. DANEK, J. 1996. Základy pedagogiky pre učiteľov SOŠ PZ. Akadémia PZ. ISBN 80-88751-73-X.

7. DAVIES, B., DAVIES, B. J. 2011. Talent Management in Education. London: SAGE. ISBN 978-0-85702-737-5.
8. DURKHEIM, É. 2004. Spoločenská deľba práce. Translated by Pavla Doležalová. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 8073250411.
9. HALÁDIK, J. 2001. Problémové vyučovanie v predmete Teória a prax služby hraničnej polície. Akadémia PZ. ISBN 80-8054-187-6.
10. HARAUSOVÁ, H. 2011. Ako aktivizujúco vyučovať odborné predmety. Bratislava: MPC. ISBN 978-80-8052-396-1.
11. HRBÁČEK, J. 2011. Využití distančních studijních opor v prezenční výuce. Brno: MSD. ISBN 978-80-7392-2.
12. HRIVNÁK, E. 1997. Možnosti zvyšovania efektívnosti výučby využívaním moderných metód vyšších inovačných stupňov. In: Zborník vojenskej akadémie – Roč.4, č.4. s.169-178.
13. JURČEKOVÁ, E. 1997. Efektívnosť výchovno-vzdelávacieho procesu. In: Zborník vojenskej akadémie – Roč.4, č.4. s. 179-187.
14. JUVA sen., V., JUVA jun., V. 1995. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido. ISBN 80-85931-06-0.
15. KÁNOVÁ, K. 2014. Aktivizujúce metódy a možnosti ich uplatnenia v predprimárnom vzdelávaní. Dostupné na: www.mpc-edu.sk.
16. KAISER, A., KAISEROVÁ, R. 1993. Učebnica pedagogiky: Základné a požadované vedomosti. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-02006-7.
17. KADORÍK, M., SEKNIČKA, J. 1995. Zvyšovanie kvality a efektívnosti výchovno-vzdelávacieho procesu v Akadémii PZ. In: policajná teória a prax- Roč. 3. s. 3-10.
18. LACINA, L., KOTRBA, T. 2015. Aktivizační metody ve výuce: příručka moderního pedagoga. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-7485-043-1.
19. LANGER, T. 2016. Moderní lektor: průvodce úspěšného vzdělavatele dospělých. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0093-4.
20. LÁSZLÓ, K., OSVALDOVÁ, Z. 2014. D I D A K T I K A. Dostupné na: www.pdf.umb.sk.
21. LASSAHN, R. 1992. Úvod do pedagogiky. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-01827-5.
22. MAŇÁK, J. 2011. Aktivizující výukové metody [online]. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/14483/AKTIVIZUJICI-VYUKOVEMETODY.html/>.
23. MAŇÁK, J.; ŠVEC, V. 2003. Výukové metody. Brno: Paido. ISBN 80-7315-039-5.

24. MATULAY, S. 2010. Kompendium metodológie sociologických výskumov. Košice. ISBN 978-80-89404-20-9.
25. NOVÁKOVÁ, J. 2014. Aktivizujúci metody výuky. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-649-9. Dostupné na: https://uprps.pedf.cuni.cz/UPRPS-440-version1-08_novakova.pdf.
26. OBDRŽÁLEK, Z., HORVÁTHOVÁ, K. A KOL. 2004. Organizácia a manažment školstva. Bratislava: SPN. ISBN 80-10-00022-1.
27. PALEČKOVÁ, J., TOMÁŠEK, V., BASL, J. 2009. Hlavní zjištění výzkumu PISA. 2009: Umíme ještě číst? Praha: ÚIV. ISBN 978-80-211-0608-6.
28. PETLÁK, E. 1997. Všeobecná didaktika. IRIS. ISBN 80-88778-49-2.
29. PETTY, G. 2013. Moderní vyučování. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0367-4.
30. PETERSEN, W.H. 1993. Učebnica všeobecnej didaktiky. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-02004-0.
31. PRŮCHA, J. 1997. Moderní pedagogika. Praha: Portál. ISBN 80-7178-170-3.
32. SITNÁ, D. 2013. Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0404-6.
33. ŠAUEROVÁ, M., ŠPAČKOVÁ, K., NECHLEBOVÁ, E. 2013. Speciální pedagogika v praxi. Praha: Grada Publishing. ISBN 9788024743691.
34. STIERANKA, Jozef a Adrián VAŠKO. 2021. Odhaľovanie trestných činov: (nová stratégia a prístupy). Praha: Nakladatelství Leges. ISBN 978-80-7502-512-8.
35. TUREK, I. 1998. Zvyšovanie efektívnosti vyučovania. Eduka. ISBN 80-88796-89-X.
36. TUREK, I. 2008. Didaktika. Bratislava: Iura Edition spol s r.o. ISBN 978-80-8078-198-9.
37. VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. 2007. Pedagogika pro učitele. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1734-0.
38. VERBOVANEC, E. 2015. Rozvíjanie tvorivosti učiteľa. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum. ISBN 978-80-565-1169-5.
39. WÄLDL, E. 2003. Optimalizácia pedagogickej komunikácie vo výučbe súkromnoprávných disciplín na Akadémii policajného zboru. Akadémia PZ. ISBN 80-8054-281-3.
40. ZIELENIECOVÁ, P. 2012. Autorita učitele. Dostupné na: http://kdf.mff.cuni.cz/vyuka/pedagogika/dopl_texty/Autorita%20ucitele.pdf.
41. ZORMANOVÁ, L. 2012. Výukové metody v pedagogice. Grada. ISBN 978-80-247-4100-0.

42. ZORMANOVÁ, L. 2014. Obecná didaktika: pro studium a praxi. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4590-9.